

فصل چهارم

دوران جدید

▲ نقشه ایران، دوره قاجاریه تا معاصر

هنر و تمدن ایران در سده دوازدهم و سیزدهم هجری

اهداف رفتاری : از هنرجو انتظار می‌رود پس از پایان این درس بتواند :

- ۱- وضعیت هنر و تمدن ایران در دوره افشاری را بیان کند.
- ۲- تأثیر پذیری هنر دوره زندیه از دوران قبل را شرح دهد.
- ۳- ویژگی مکتب زندیه در هنر ایران را توضیح دهد.
- ۴- موضوع نقاشی‌های مکتب زندیه را بیان کند.
- ۵- زمینه‌های بروز هنر دوره قاجار را نام ببرد.
- ۶- تأثیرپذیری هنر ایران از غرب در دوره قاجار بیان کند.
- ۷- تحولات خوشنویسی در دوره زند و قاجار را شرح دهد.

هنر و تمدن ایران در سده دوازدهم و سیزدهم هجری

در سده‌های دوازدهم و سیزدهم هجری دولت‌های متفاوتی پس از انقراض صفویان با خاتمه دادن به هرج و مرج داخلی و فروپاشی اقتدار مرکزی در ایران شکل می‌گیرد. در این دوره دولت‌های محلی به مرور به قدرت رسیدند که می‌توان به دولت افشاریه، زندیه و قاجاریه اشاره کرد. در ابتدای این دوره بیشترین تلاش برای بازپس‌گیری سرزمین‌های اشغالی و کشورگشایی گذشت. اما جریان هنری همچنان با تأثیرپذیری از روند فرهنگی‌سازی و حفظ ارزش‌های سنتی در هنر ایران ادامه داشت. در دوره افشاریه با توجه به تداوم سنت فرهنگی‌سازی دوران صفویه نمونه‌هایی از آثار هنرمندانی که همچنان در این دوره زندگی می‌کردند ادامه یافت (شکل ۱-۱۳ الف و ب). محل حکمرانی، نادر به عنوان نمونه مشخص معماری در این دوره نیز با تأثیرپذیری از معماری هندی ساخته شد (شکل ۲-۱۳).

▲ شکل ۱-۱۳ ب — تصویری از کتاب تاریخ جهانگشای نادری (جنگ نادر با اشرف افغان)، ۱۱۷۱ هـ

▲ شکل ۱-۱۳ الف — نادرشاه افشار، اثر علی بن عبدالبیگ علی قلی جبه دار

شکل ۲-۱۳ — کلات نادری، دوره افشاریه، خراسان ◀

در دوره زندیه ابتدا آرامش نسبی برقرار شد و نوعی هنر به عنوان «مکتب زند» یا «مکتب گل» در شیراز پدید آمد که بیشترین توجه به نقاشی های گل و مرغ و نقاشی زیرلاکی می شد و میراث این هنر توسط زندیه به عنوان تحولی که از دوران صفویه آغاز و به هنر قاجاریه انتقال یافت شناخته می شود. بنابراین زندیه با حفظ میراث هنری دوره صفویه با وجود اندک زمان حضور این سلسله توانست ویژگی های

▲ شکل ۳-۱۳- ارگ کریمخان

منحصر به فرد و خاصی را در هنر پدید آورد که در زمینه نقاشی، معماری و دیگر هنرها شاخص باشد (شکل ۳-۱۳). نقاشی‌های دورهٔ زندیه که به «مکتب گل» شهرت یافته در بردارنده جنبه‌های مختلف با موضوعات متنوع و همچنین در بردارنده نقاشی‌های رنگ و روغنی با ابعاد بزرگ، نقاشی‌های لاکی و روغنی و گل و مرغ می‌باشد (شکل ۴-۱۳ الف و ب). تحول اساسی در این دوره را بیشتر می‌توان در شیوه‌های جدید هنری به‌ویژه نقاشی بر اشیاء مختلف از جمله قاب آینه، صندوقچه‌های جواهر و ... دید (شکل ۵-۱۳).

ب

الف

▲ شکل ۴-۱۳- نقاشی رنگ و روغن از چهره کریمخان زند

▲ شکل ۵-۱۳- قاب آینه، نقاشی لاکی روغنی

در دوره قاجاریه که دوران نسبتاً طولانی‌تری در این دوره را به خود اختصاص داده در ابتدا نوعی گرایش سنتی همراه با بزرگ‌نمایی ارزش‌های باستانی دیده می‌شود. هنر این دوره برخوردار از سنت انتقالی میراث هنری صفویه از طریق زندیه است. از این رو این هنر را بیشتر به‌عنوان زند و قاجار می‌شناسند. اما به‌طور کلی جریان‌های هنری در دوره قاجاریه با گرایشات متعددی به‌وجود آمد که همان‌طور که اشاره شد ابتدای آن به‌عنوان هنر زند و قاجار می‌شناسند. این گرایش هنری همچنان با حفظ و نگهداری میراث هنری صفویه و زندیه است که به مرور به زوال می‌گراید. این هنر شامل نقاشی‌های دیواری، تک نسخه‌ها، نقاشی‌های لاکی روغنی و پشت شیشه و نقش برجسته‌های سنگی و ساخت بناها و کاخ‌های متعدد است.

شیوه نگارگری و نقاشی در این دوره با فضای معماری و گرایش به جلال و شکوه ظاهری بسیار هماهنگ است. گرایش به هنر غربی و فرنگی سازی در نقاشی این دوره را می توان تنها در منظره هایی دید که زمینه نقاشی ها را در برگرفته است (شکل ۶-۱۳). تلفیق نقاشی و معماری به ویژه در کاشی کاری بناها به خوبی قابل مشاهده است (شکل ۷-۱۳).

پس از تأسیس مدرسه دارالفنون و دارالصنائع به عنوان اولین مرکز دولتی آموزشی هنری نوعی گرایش کامل به هنر اروپایی به وجود می آید و تمایل به هنر اشرافی و درباری به اینگونه آثار روز به روز بیشتر می شود و تمایلات هنر اروپایی بیشتر در منظره سازی و صورت سازی و دور شدن از نگارگری ایران دیده می شود (شکل ۸-۱۳). تحولات معماری در این دوره نیز مانند نقاشی با تلفیق عناصر سنتی و شکل ظاهری معماری اروپایی می باشد (شکل ۹-۱۳).

▲ شکل ۶-۱۳ شمایل نگاری (پیکرنگاری) فتحعلی شاه

▲ شکل ۹-۱۳ عمارت قاجاری

▲ شکل ۸-۱۳ چهره ناصرالدین شاه

▲ شکل ۷-۱۳ کاشیکاری قاجاری

► شکل ۱۰-۱۳ سیاه مشق

خوشنویسی این دوره که بیشتر به شیوه نستعلیق می باشد به دلیل کاربردهای جدید هنری به شکل سیاه مشق (شکل ۱۰-۱۳) و یا نوعی نگارش مناسب برای چاپ سنگی است (شکل ۱۱-۱۳).

▲ شکل ۱۲-۱۳- الف - برگي از كتاب هزار و يك شب،
صنيع الملك، دوره قاجاريه

▲ شکل ۱۱-۱۳- چاپ سنگي، كتاب عجائب المخلوقات
کرون

به دليل توجه مردم به آثار هنري نوعي گرايش مردمي نيز در
هنر اين دوره به چشم مي خورد كه مي توان در آثار چاپ سنگي،
كتاب آرايي، پرده هاي قلمكار، نقوش كاشيكاري و نقاشي ديواري
در مكان هاي عمومي و مذهبي ديد (شكل ۱۲-۱۳).

▲ شكل ۱۲-۱۳- ب - كاشيكاري دوره قاجاري

ارتباط روزافزون با غرب و حضور اندیشمندان ایرانی در این دوره که با فرهنگ اروپایی آشنا شده بودند باعث شد که زمینه مناسبی برای شکل‌گیری و کاربرد رسانه‌های جدیدی از جمله ایجاد روزنامه و مطبوعات، عکاسی و حتی سینما را به وجود آورد. هر چند تمایل به استفاده از عکاسی که بسیار سریع گسترش یافت خود باعث ایجاد رکودی در فرایند نقاشی شد. این روند سریع باعث شد که بسیاری از زمینه‌های فرهنگی و اجتماعی تحول بیشتری به سمت تجدد و نوگرایی بیابد (شکل ۱۳-۱۳ الف و ب).

الف

ب

▲ شکل ۱۳-۱۳- عکاسی دوره قاجاریه

همزمان با شکل‌گیری انقلاب مشروطه نوعی گرایش به سمت هنرهای با زمینه‌های سنتی و مذهبی و حتی عامیانه به عنوان نقاشی پشت شیشه (نقاشی پشت بدل) برای شمایل‌سازی و مصورسازی قصه‌های مذهبی به وجود آمد (شکل ۱۴-۱۳).

رویکرد دیگر در این زمینه شکل‌گیری نقاشی قهوه‌خانه‌ای (خیالی‌سازی) است که با گرایش به مضامین مذهبی و حماسی در شکل‌های مختلف پرده‌ای، نقاشی و نقاشی دیواری در مکان‌های عمومی شکل گرفته است. این نوع نقاشی به روش رنگ و روغن و با بیان چند واقعه در کنار یکدیگر در مفهومی داستان گونه ارائه می‌شد (شکل ۱۵-۱۳).

آخرین گرایش هنری دوره قاجاریه شکل‌گیری هنر آکادمی و رسمی است که با تأسیس مدرسه صنایع مستظرفه به همت کمال‌الملک شکل گرفت. این نوع هنر نوعی نقاشی ایرانی با گرایشات هنر کلاسیک غرب، شبه رماتیک و شاعرانه همراه با چشم‌اندازهایی از مکان‌هایی واقعی است که بیان‌کننده هنر رسمی است (شکل ۱۶-۱۳).

▲ شکل ۱۴-۱۳- نقاشی پشت شیشه، دوره قاجاریه

▲ شکل ۱۶-۱۳- حوض خانه، کمال الملک، رنگ و روغن روی بوم

▲ شکل ۱۵-۱۳- نقاشی قهوه خانه ای

پرسش

- ۱- وضعیت هنر و تمدن در دوره افشاری را بیان کنید.
- ۲- هنر دوره زندیه چه تأثیری از دوران قبل گرفت؟
- ۳- مکتب گل زندیه را معرفی کرده و بستر بروز آن را بیان کنید.
- ۴- رویکرد تازه خوشنویسی در دوره قاجار را بیان کنید.
- ۵- هنر دوره قاجار در چه بسترهایی بروز پیدا کرد؟
- ۶- تأثیرات هنر غرب بر هنر ایران در دوره قاجار را شرح دهید.
- ۷- خیالی سازی در چه دوره ای در ایران رواج یافت و چه مضامینی را شامل می شد؟
- ۸- کمال الملک که بود و چه تأثیری در هنر دوره قاجار گذاشت؟

درس چهاردهم

هنر دوره معاصر ایران

اهداف رفتاری : از هنرجو انتظار می‌رود پس از پایان این درس بتواند :

- ۱- گرایش‌های عمده هنری دوره معاصر را نام ببرد.
- ۲- تأثیر فعالیت‌های باستان‌شناسی بر هنر دوران معاصر را بیان کند.
- ۳- تأثیر تمایل به باستان‌گرایی بر هنر دوره معاصر را شرح دهد.
- ۴- تأثیر تأسیس فعالیت‌های هنری دانشگاهی را بر هنر دوره معاصر شرح دهد.
- ۵- عوامل بازگشت به هنر سنتی در دوره معاصر را معرفی کند.
- ۶- مکتب سقاخانه‌ای را در هنر دوره معاصر معرفی کند.
- ۷- مضامین هنر دوره انقلاب اسلامی را بیان کند.

هنر دوره معاصر ایران

پس از دولت قاجاریه شرایط فرهنگی و اجتماعی ایران همزمان با تأثیرپذیری از هنر غرب و گرایش‌های ایرانی همچنان به حیات خود ادامه می‌دهد. این دوره که می‌توان آن را دوره معاصر نامید حدود یک سده را به خود اختصاص می‌دهد که در آن شاهد تحولات سیاسی، اجتماعی و فرهنگی هستیم. در این دوره تمایلات و گرایش‌های متفاوتی به‌طور همزمان با گرایش‌های هنر رسمی و مردمی که در نهایت به سمت مذهب‌گرایی و وحدت کامل تبدیل می‌شود پدید می‌آید. عمده این گرایش‌ها را می‌توان با یک تقسیم‌بندی کلی در مسیر گرایش‌های باستان‌گرایی، ملی‌گرایی، سنت‌گرایی و مذهب‌گرایی تقسیم کرد. دوره اول بین سال‌های ۱۳۲۰-۱۳۰۰ شمسی همگام با دوره اوج فعالیت‌های باستان‌شناسی ایران شکل می‌گیرد که در آن گروه‌های مختلف اقدام به فعالیت‌های حفاری در مناطق باستانی ایران می‌کنند. این تمایل به باستان‌شناسی که از اواخر دوره قاجاریه شروع شده بود باعث شد تا متخصصان اروپایی همگام با رویکرد حکومت‌های وقت وارد ایران شوند و با وجود این که عمده آنان معمار هم

بودند اما به لحاظ رویکرد باستان‌شناسی سعی داشتند تا طرح‌های معماری خود را به شیوه باستانی بسازند (شکل ۱۴-۱).

▲ شکل ۱۴-۱- سر در موزه ملی ایران، تهران، آندره گدار

در این دوره تحولات علمی نیز با رویکرد جدید و تأسیس دانشگاه در ایران صورت می‌پذیرد (شکل ۱۴-۲) و سعی می‌شود تا جلوه‌هایی تازه در معرفی بزرگان ادب فارسی پدید آید و آرامگاه‌های باشکوهی از فردوسی، سعدی و حافظ ساخته شود (شکل ۱۴-۳ الف و ب و ج). در زمینه نقاشی و نگارگری نیز تحول بنیادینی شکل می‌گیرد و مدرسه صنایع مستظرفه به دو بخش هنرستان کمال الملک

▲ شکل ۱۴-۲- سر در دانشگاه تهران

ج — حافظیه، شیراز، آندره گدار

ب — سعدیه، شیراز، آندره گدار

الف — مقبره فردوسی، توس، مشهد، آندره گدار

▲ شکل ۳-۱۴

با گرایش به نقاشی طبیعت‌گرایی و کلاسیک و رسمی (شکل ۴-۱۴) و دیگری در قالب هنرستان هنرهای سنتی یا صنایع قدیمه است که حاصل آن شکل‌گیری نگارگری معاصر است (شکل ۵-۱۴).

▲ شکل ۴-۱۴ — منظره، علی محمد حیدریان، رنگ روغن روی بوم

تمایل به باستان‌گرایی باعث شد تا ضمن معرفی میراث‌های کهن ایرانی نوعی هنر احیاء شده گذشتگان پدید آید اما به لحاظ گرایش روزافزون به غرب‌گرایی این نوع تمایلات به مراکز خصوصی و با تحت حمایت دولتی برای کاربردهای خاص و یا حتی انزوای طلبانه‌ای تبدیل شود. در پایان این دوره هنر اروپایی و شیوه‌های نوین آموزش هنر غلبه کرده و حاصل آن به وجود آمدن هنرکده هنرهای زیبا شد.

دوره دوم که حد فاصل سال‌های ۱۳۴۰-۱۳۲۰ شمسی می‌باشد همزمان با فعالیت هنرکده هنرهای زیبا و آموزش‌های نوین در سه رشته نقاشی، پیکرتراشی و معماری است. در این زمان با بازگشت تحصیل کردگان هنر ایرانی در خارج از کشور موج جدیدی از نوگرایی (مدرنیسم) و تجددگرایی همراه با پذیرش نوعی رویکرد ملی در برخی موارد به‌وجود می‌آید. در این دوره تلاش می‌شود تا عمده فعالیت‌های هنری و معماری در کشور به‌دست هنرمندان ایرانی سپرده شود.

▲ شکل ۵-۱۴- گنبد ارغوانی، محمدهادی تجویدی، نگارگری

معماران ایرانی در این زمان با بهره‌گیری از دانش روز و تحولات مدرنیسم در غرب سعی در ایرانی کردن آثار معماری خود می‌کنند و حتی تلاش می‌کنند تا نوعی سبک معماری نوین ایرانی را به‌وجود آورند (شکل ۶-۱۴).

با توجه به عملکرد و نیاز مراکز آموزش رسمی در کشور هنرکده هنرهای زیبا به دانشگاه تهران انتقال می‌یابد و به عنوان دانشکده هنرهای زیبا به کار خود ادامه می‌دهد. همزمان با این انتقال موج جدیدی از جنبش نوگرایی و مدرنیسم تحت عنوان «خروس جنگی» به‌وجود می‌آید (شکل ۷-۱۴).

▲ شکل ۱۴-۶ آرامگاه باباطاهر، همدان، محسن فروغی

▲ شکل ۱۴-۷ نشانه انجمن خروس جنگی

این موج جدید تلاش می‌کند تا با روحیه‌ای تندروانه به مقابله با باستان‌گرایی در هنر بپردازد و خود را سردمدار تحولی برای گرایش‌های مکتب‌های غربی در ایران می‌بیند. با این وجود همچنان تمایلات موضوعی و ایرانی بودن در کارها وجود دارد (شکل ۸-۱۴).

به واسطه اهمیت و گرایشی که هنر جدید در ایران دارد خود باعث ایجاد مراکز هنری دیگری از جمله ایجاد تالارهای نمایش آثار می‌شود و زمینه را برای شکل‌گیری موزه‌های هنری و نمایشگاه‌های دوسالانه و جشنواره‌ها فراهم می‌سازد.

دوره سوم که حداثت سال‌های ۶۰-۱۳۴۰ شمسی را در بر می‌گیرد نوعی بازگشت به گرایش‌های سنتی است. از این رو با شکل‌گیری دیگر مراکز آموزشی از جمله دانشکده هنرهای تزئینی و تمایل به میراث سنتی هنر ایران و تشکیل انجمن‌های فرهنگی در میان کشورهای مختلف نوعی تمایل به سنت‌گرایی به معنای ارائه هویت فرهنگی بیش از پیش خودنمایی می‌کند. در این دوره نسل دوم معماران ایرانی که به نسل طلایی شهرت یافته‌اند پا به عرصه فعالیت‌های هنری می‌گذارند. این هنرمندان با توجه به ارزش‌های هنری کشف شده هنر ایرانی و اعتبار یابی بین‌المللی آن باعث ایجاد شیوه‌نویسی در معماری می‌شوند که در آن ضمن حفظ ارزش‌های فرهنگی و سنتی و استفاده آگاهانه از آن‌ها تحولاتی را باعث می‌شوند که می‌توان در بناهای مشهوری از جمله آرامگاه‌های خیام و بوعلی سینا، برج آزادی، موزه هنرهای معاصر و تئاتر شهر به‌خوبی مشاهده کرد (شکل ۹-۱۴).

▲ شکل ۱۴-۸ زن قوچانی، جلیل ضیاءپور، رنگ و روغن روی بوم

▲ شکل ۹-۱۴ ب- آرامگاه بوعلی سینا، همدان، هوشنگ سیحون

▲ شکل ۹-۱۴ الف- آرامگاه خیام، نیشابور، هوشنگ سیحون

▲ شکل ۹-۱۴ ج- برج آزادی، تهران، حسین امانت

▲ شکل ۹-۱۴ ه- تئاتر شهر، تهران، علی سردار افخمی

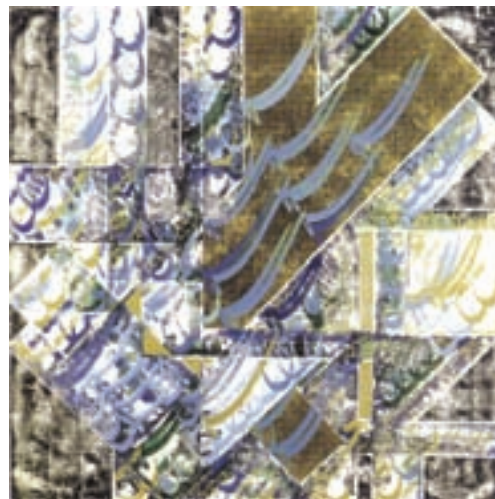

▲ شکل ۹-۱۴ د- موزه هنرهای معاصر، تهران، کامران دیبا

در زمینه گرایشات تجسمی با رویکرد سنت‌گرایی هنری تمایل جدید به خط نقاشی و دیگر انواع هنری پدید می‌آید و مکتبی هنری به ظهور می‌رسد که آن‌را به عنوان «مکتب سقاخانه‌ای» نامیده‌اند. این گرایش هنری ضمن آشنایی با ارزش‌های بصری هنری جهانی و بکارگیری مواد و مصالح بومی و موضوعات ایرانی توانست تأثیرات مهمی را در گرایشات هنری ایران به وجود آورد و آن‌را به عنوان هنری جهانی به ثبت رساند (شکل ۱۰-۱۴ الف و ب).

▲ شکل ۱۰-۱۴ ب- نقاشی، فرامرز پیل آرام، مواد ترکیبی

▲ شکل ۱۰-۱۴ الف- نقاشی، حسین زنده رودی، مواد ترکیبی

تحول سنت‌گرایی در این دوره و نوعی توجه به ارزش‌های سنتی ایرانی باعث شد تا زمینه‌های فعالیت بیشتری در عرصه‌های هنری ایجاد شود. این تمایل باعث ایجاد نوعی فعالیت همگام برای دیگر هنرهای تجسمی از جمله نقاشی‌های عامیانه، قهوه‌خانه‌ای (خیالی‌سازی) و نگارگری که ماهیتی سنتی داشتند گردید. هرچند پذیرش این گرایشات عامیانه - سنتی با گرایشات رسمی - سنتی یکسان به نظر نمی‌رسیدند اما همچنان توانستند برای نخستین بار در مراکز رسمی و تالارهای هنری همگام با گرایشات غرب‌گرایی مجالی برای ظهور و عرضه بیابند (شکل ۱۱-۱۴).

دوره چهارم نوعی رویکرد هنری از سال ۱۳۶۰ به بعد است که نوعی تداوم هنر سنت‌گرایی دوره سوم است که با تحولاتی در جریان شکل‌گیری انقلاب و دفاع مقدس با گرایشات مذهبی ادامه می‌یابد. حاصل این تحول به گونه‌ای است که ارزش‌های انقلابی به گونه‌ای با ابزار هنری در جریان تحولات اخیر به هویتی کاملاً مشخص تبدیل می‌شود و نوعی انقلاب فرهنگی در عرصه‌های متفاوت ایجاد می‌شود که نتیجه آن به عنوان هنر انقلابی، هنر جنگ، هنر دفاع مقدس

▲ شکل ۱۱-۱۴ نقاشی عامیانه، نقاشی قهوه‌خانه

و ... می‌یابیم (شکل ۱۲-۱۴).

در جریان انقلاب فرهنگی و بازگشایی مجدد مراکز هنری در سطوح مختلف همچنان زمینه برای گرایش‌ات آزاد فراهم شد و به مرور زمان در برگزاری نمایشگاهی و جشنواره‌ها تحولاتی خاص در عرصه هنر پدید آمد.

▲ شکل ۱۲-۱۴ ب - نقاشی رنگ و روغن، دوره معاصر

▲ شکل ۱۲-۱۴ الف - نقاشی رنگ و روغن، دوره معاصر

▲ شکل ۱۲-۱۴ د - رنگ اکریک روی بوم، دوره معاصر

▲ شکل ۱۲-۱۴ ج - نقاشی رنگ و روغن، دوره معاصر

- ۱- گرایش‌های عمده هنری دوره معاصر را ذکر کنید.
- ۲- فعالیت باستان‌شناسی در معماری دوره معاصر چه تأثیری گذاشت؟
- ۳- گستره زمانی گرایش به هنر دوران باستان در دوره معاصر را ذکر کرده و زمینه‌های بروز آن را معرفی کنید.
- ۴- تأسیس دانشکده و آموزشکده‌های هنری بر هنر دوره معاصر را شرح دهید.
- ۵- بازگشت به هنر سنتی در معماری دوره معاصر در چه آثاری متجلی گشت؟
- ۶- عوامل شکل‌گیری مکتب سقاخانه‌ای و ویژگی‌های آن را بیان کنید.
- ۷- خیالی‌سازی چیست و چه مضامینی را شامل می‌شود؟
- ۸- انقلاب اسلامی در هنر دوره معاصر چه تأثیری گذاشت؟

کلام آخر: هنر ایران با گذر از دوره‌های متفاوت و به وجود آمدن سطح آگاهی

می‌رود تا به هویتی مستقل و حفظ ارزش‌های خود نقش مؤثری در جهان ایفا نماید و شما هنرجویان عزیز پرچمدار این تحول خواهید بود. پس ضرورت دارد تا با آگاهی، شناخت و توانایی خود به حفظ ارزش‌ها و میراث کهن ایرانی بکوشید و با در نظر گرفتن ارزش‌های دینی و اعتقاد به آن در مسیر هنری الهی – انسانی گام برداشته و مایه افتخار خود، خانواده، سرزمین و جهانیان گردید.

دوره‌ها و سلسله‌ها

دوران پیش تاریخی	
حدود ۱/۰۰۰/۰۰۰ تا ۸۰۰/۰۰۰ سال (در ناحیه کشف رود)	سکونت در فلات ایران
حدود ۱۰/۰۰۰ - ۵۰/۰۰۰ پ.م	دوره پارینه سنگی
حدود ۸۰۰۰ - ۱۰/۰۰۰ پ.م	میان سنگی
حدود ۶۰۰۰ - ۸۰۰۰ پ.م	نوسنگی
حدود ۴۰۰۰ - ۶۰۰۰ پ.م	دوره سفال تپه‌های باستانی قدیم
حدود ۳۹۰۰ - ۴۲۰۰ پ.م	کالکولتیک قدیم (دوره شهرنشینی)
حدود ۲۹۰۰ - ۳۴۰۰ پ.م	کالکولتیک جدید (گسترش کشاورزی) ایلام قدیم
حدود اواخر هزاره سوم و هزاره دوم پ.م	عصر مفرغ ایلام میانه و نو
حدود ۶۰۰ - ۱۲۰۰ پ.م	عصر آهن - دوره مهاجرت
حدود ۵۵۰ - ۷۲۸ پ.م	مادها
۳۳۱ - ۵۵۰ پ.م	هخامنشیان
۱۷۵ - ۳۳۱ پ.م	سلوکی
۲۲۴ - ۲۳۸ پ.م	اشکانیان
۶۵۱ - ۲۲۴ م	ساسانیان
۶۵۱ - ۶۲۱ م ظهور اسلام و تاریخ هجرت	(فتح ایران)
۸۲۰ م (۲۰۵ هـ) - ۶۵۱ (۳۰ هجری)	دوره صدر اسلام در ایران
۸۷۲ - ۸۲۰ م / ۲۵۹ - ۲۰۵ هـ	طاهریان
۸۷۲ - ۹۰۳ م / ۲۹۱ - ۲۵۹ هـ	صفاریان
۹۹۹ - ۹۰۰ م / ۳۸۹ - ۲۸۸ هـ	سامانیان
۴۳۴ - ۳۱۶ هـ	آل زیاد
۴۴۷ - ۳۳۰ هـ	آل بویه یا دیلمیان
۳۵۱ - ۳۸۲ هـ	غزنویان
۴۲۹ - ۵۹۰ هـ	سلجوقیان
۵۶۸ -	خوارزمشاهیان

فارس
 } اتابکان
 لرستان
 آذربایجان

ایلخانان مغول

مظفریان

جلایریان

تیموریان

قراقویونلو (گوسفندان سیاه)

آق قویونلو (گوسفندان سفید)

سلسله شیبانی (ازبک)

صفویه

اشراف افغان

افشاریه

زندیه

قاجاریه

پهلوی

جمهوری اسلامی

۷۴۰-۵۴۳ هـ

۷۴۰-۵۴۳ هـ

۶۲۲-۵۳۱ هـ

۱۳۳۵-۱۲۵۶ م / ۷۳۶-۶۵۴ هـ

۹۳-۷۱۳ / ۱۳۱۴-۷۹۵ هـ

۱۴۱۱-۱۳۳۶ / ۸۱۴-۷۳۶ هـ

۱۵۰۶-۱۳۷۰ / ۹۱۲-۷۷۲ هـ

۱۴۶۹-۱۳۷۸ / ۸۷۴-۷۸۰ هـ

۱۵۰۲-۱۳۷۸ / ۹۰۸-۷۸۰ هـ

۱۵۱۰-۱۵۰۷ / ۹۱۶-۹۱۳ هـ

۱۷۲۲-۱۵۰۱ / ۱۱۳۵-۹۰۷ هـ

۱۷۳۰-۱۷۲۲ / ۱۱۴۲-۱۱۳۵ هـ

۱۷۴۸-۱۷۳۶ / ۱۱۶۰-۱۱۴۸ هـ

۱۷۹-۱۷۵۰ / ۱۱۹۳-۱۱۶۳ هـ

۱۹۳۵-۱۷۹۶ / ۱۲۱۰- هـ

۱۹۷۸-۱۹۲۵ / ۱۳۵۷-۱۳۰۴ ش

۱۹۷۸ / ۱۳۵۷- هـ

فهرست منابع و مآخذ

- ۱- خلاصه تاریخ هنر - پرویز مرزبان - تهران - انتشارات علمی و فرهنگی - ۱۳۷۳ - ص ۳۰ و ۲۶.
- ۲- تاریخ هنر ایران و جهان - فرهاد گشایش، بهرام نفری - تهران - انتشارات عفاف - ۱۳۷۸ - ص ۲۰۱ و ۲۰۳.
- ۳- هنر ایران باستان - ادیت پرادا - ترجمه یوسف مجیدزاده - تهران - انتشارات دانشگاه تهران - ۱۳۷۶.
- ۴- صد وسی سال حفاری شوش - کامیار عبدی - نشریه میراث فرهنگی، شماره ۱۲-۱۳۷۳.
- ۵- معماری ایران - آتور اپهام پوپ - ترجمه غلامحسین صدری افشار - ارومیه - انتشارات انزلی - ۱۳۶۶ - ص ۱۸-۱۶.
- ۶- دائرة المعارف هنر - روئین پاکباز - تهران - فرهنگ معاصر - ۱۳۷۹ - ص ۷۶۲.
- ۷- اطلس تاریخ ایران - جمعی از مؤلفان - سازمان نقشه برداری کشور - ۱۳۷۸ - ص ۲۳-۱۶.
- ۸- سی و دو هزار سال تاریخ هنر - فردریک هارت - نشر پیکان - ۱۳۸۲.
- ۹- تاریخ ماد - ا.م. دیاکونوف - ترجمه کریم کشاورز - ۱۳۴۰.
- ۱۰- تاریخ ایلام - پیرآمیه - ترجمه شیرین بیانی - انتشارات دانشگاه تهران - ۱۳۴۹.
- ۱۱- دنیای گمشده ایلام - والتر هنیس - ترجمه ف. فیروزنیا - انتشارات علمی فرهنگی.

- ۱۲- ایران در سینه دم تاریخ - جرج کامرون - ترجمه حسن انوشه - انتشارات علمی فرهنگی - ۱۳۶۵.
- ۱۳- ایران از آغاز تا اسلام - رمان گیرشمن - ترجمه محمد معین - انتشارات بنگاه ترجمه و نشر کتاب - ۱۳۴۹.
- ۱۴- ایران پیش از تاریخ - رمان گیرشمن - ترجمه دکتر محمد معین - دانشگاه آزاد ایران.
- ۱۵- هنر ایران - آندره گدار - ترجمه بهروز حبیبی - انتشارات دانشگاه شهید بهشتی - ۱۳۷۷.
- ۱۶- فهرست بناهای تاریخی و اماکن باستانی ایران - نصرالله مشکاتی - وزارت فرهنگ و هنر - ۱۳۴۹.
- ۱۷- پارسه و تخت جمشید - علی سامی - اداره کل فرهنگ و هنر فارس - ۱۳۴۸.
- ۱۸- هنر ایران در گذشته و آینده - پروفیسور پوپ - ترجمه و تنظیم عیسی صدیق - مدرسه عالی خدمات جهانگردی و اطلاعات - ۱۳۵۵.
- ۱۹- اشکانیان (پارتیان) - مالکوم کالج - ترجمه مسعود رجب‌نیا - تهران - هیرمند - ۱۳۸۳.
- ۲۰- هفت هزار سال هنر فلزکاری در ایران - محمد تقی احسانی - شرکت انتشارات علمی و فرهنگی - ۱۳۶۸.
- ۲۱- فرهنگ‌های هنری ایران - رومان گیرشمن - ترجمه یعقوب آژند - تهران - نشر موسی - ج اول - ۱۳۷۶.
- ۲۲- مداومت در اصول موسیقی ایران (نفوذ علمی و عملی موسیقی ایران در کشورهای دیگر) - مهدی فروغ - انتشارات اداره کل نگارش وزارت فرهنگ و هنر - ۱۳۵۴.
- ۲۳- صنایع دستی کهن ایران - هانس ای. وولف - ترجمه سیروس ابراهیم‌زاده - تهران - ۱۳۷۲.
- ۲۴- طرح‌ها و نقوش لباس‌ها و بافت‌های ساسانی - محمدرضا ریاضی - تهران - انتشارات گنجینه هنر - ۱۳۸۲.
- ۲۵- هنر ایران - ماد و هخامنشی - رومان گیرشمن - ترجمه عیسی بهنام - انتشارات علمی و فرهنگی - ۱۳۷۱.
- ۲۶- هنر ایران - پارت و ساسانی - رومان گیرشمن - ترجمه بهرام فره‌وشی - انتشارات علمی و فرهنگی - ۱۳۷۱.

- ۲۷- سیری در هنر ایران - آرتورا بهام پوپ - گروه مترجمان - انتشارات علمی و فرهنگی - ۱۳۸۰.
- ۲۸- افشار مهاجر - کامران - ۱۳۸۴ - هنرمند ایرانی و مدرنیسم - دانشگاه هنر.
- ۲۹- باستان‌شناسی و هنر دوران تاریخی (ماد، هخامنشی، اشکانی، ساسانی) علی اکبر سرفراز، بهمن فیروزمندی - تهران - مارلیک - چاپ چهارم - ۱۳۸۸.
- ۳۰- آریائیان، مردم کاشی، امرد، پارس و دیگر ایرانیان - جهان‌شاه درخشانی - تهران وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمان چاپ و انتشارات بنیاد فرهنگ کاشان - چ اول - ۱۳۸۲.
- ۳۱- سفال ایرانی - محمد یوسف کیانی - تهران - انتشارات مخصوص نخست وزیری - تهران - ۱۳۵۷.
- ۳۲- نقاشی ایرانی از کهن‌ترین روزگار تا دوران صفویان - اکبر تجویدی - اداره کل نگارش وزارت فرهنگ و هنر - ۱۳۵۲.
- ۳۳- خاستگاه اجتماعی هنرها - آرنولد هاووزر - هربرت رید و دیگران - تهران - فرهنگسرای نیاوران - ۱۳۵۷.
- ۳۴- ماد و هخامنشی - شاپور شهبازی - تهران، دانشگاه آزاد ایران.
- ۳۵- Curtis, John, 2000, Ancient Persia, British Museum, Press
Amirsadeghi, Hossein, . . . 2009, different Sames, Trans Globe.

